

DOM
BERNARDY
ALBY

DIVADLO ANDREJA BAGARA V NITRE
vznamenané „Za vynikajúcu prácu“
a „Za zásluhy o výstavbu“

29. SEZÓNA

212. PREMIÉRA

FEDERICO GARCÍA LORCA

DOM BERNARDY ALBY

Tragédia v dvoch častiach

Preložil Vladimír Oleríny

Réžia JOZEF BEDNÁRIK

Scéna FRANTIŠEK PERGER

Kostýmy MARGITA POLÓNYOVÁ a. h.

Zhudobnenie piesní JAROSLAV FILIP a. h.

Pohybová spolupráca H. Lindtnerová-Krošláková

Asistent réžie Anton Živčic

PREMIÉRA 12. MÁJA 1979

Riaditeľ: zasl. umelec Viliam Polónyi
Ved. um. súboru: Hilda Augustovičová
Dramaturgička: Darina Kárová

Osoby a obsadenie

BERNARDA ALBA	ŽOFIA MARTIŠOVÁ
MARÍA JOSEFA	OLGA HUDECOVÁ
ANGUSTIAS	NORA KUŽELOVÁ
MAGDALENA	HELENA HŮSKOVÁ
AMELIA	ZUZANA JEZERSKÁ
MARTIRIO	EVA MATEJKOVÁ
ADELA	ANNA MALOVÁ
PONCIA	BOŽENA SLABEJOVÁ
SLŮŽKA	ADELA GÁBOROVÁ

Predstavenie vedie Lýdia Olšanská

Text sleduje Magdaléna Drábeková

Reprodukcia hudby a zvukov Jiří Bárta a Lýdia Olšanská

Svetlá Bernard Šiška

Javiskový majster Vojtech Ploščinský

Scénu, kostýmy a parochne vyhotovili dielne DAB pod vedením Jána Breču

PÄTNÁŠTMINÚTOVÁ PRESTÁVKA PO I. ČASTI

FEDERICO GARCÍA LORCA

Dramatický básnik — básnický dramatik

„Poézia je niečo, čo chodí po uliciach. Vznáša sa a kráča popri nás. Všetky veci majú svoje tajomstvá a poézia je tajomstvom všetkých vecí.

Ideme s mužom, prizeráme sa žene, vidíme, že pred nami krivká pes. Vo všetkých týchto dojímavých stretnutiach je poézia“.

Poézia Lorcu je kľúčom k jeho drámam. Nielen svojou metaforičnosťou a silnou až sugestívnou atmosférou, ale aj hudobnosťou a nesmiernou básnickou obraznosťou. V Lorcových básňach veje vietor, tečie voda, horí oheň. Tieto živly sú krvou jeho básní. Živly prírodné a vášne ľudské v nerozlučnom spojení.

Metamorfózy živlov a vášní — sloboda, voľnosť, láska, nenávisť, smrť. Svetlo a tieň. Deň a noc. Páľava a chlad. Absolútny život a absolútna smrť. Život, ktorý prináša smrť. Smrť, ktorá je znovuzrodením. Víťazná smrť v boji o lásku, krásu a život.

Lorca sám povedal, že chodí na býčie zápasy, lebo je to „jediná slávnosť, kde človek ide s pocitom, že uvidí smrť obklopenú najoslňujúcejšou krásou“. Vnímal smrť ako „neoddeliteľnú súčasť života, ako nevyhnutný výsledok prírodných a pudových síl“.

Napriek tomu, že smrť je všadeprítomným motívom Lorcovej poézie a drámy, ich zmyslom je oslava života, ktorý by mohol byť krásny a šťastný, keby ho nekrivilo spoločenské podmienky — nespravodlivý spoločenský poriadok, náboženský fanatizmus, tmárstvo, tradičné mravy, zvyky a povery.

Možno práve preto, že nespravodlivosť spoločenského poriadku najviac doliehala na ženy, píše Lorca všetky svoje drámy o ženách. O zmarenej láske, o nenaplnenom materstve, o zničujúcej vášni a dôsledkoch „hriešneho citu“.

Marianna Pinedová zomiera pre lásku k mužovi, ktorý bojuje za slobodu. Plánka v túžbe po dieťati zaškrtí muža. Nevesta z Krvavej svadby ujde so svojim bývalým milencom a príde o muža i milenca. A Adela z Domu Bernardy Alby získa lásku budúceho muža svojej sestry a príde o život.

Vedia, že im hrozí smrť alebo živorenie rovnajúce sa smrti, a napriek tomu bojujú. Ako hovorí drevorubač z Krvavej svadby: „Trebá ísť za hlasom krvi. Lepšie vykrvácať, ako žiť so skazenou krvou“.

V Lorcových básňach i hrách pulzuje skutočne temná krv neuhasiteľnej vášne, dravej a zdravej zmyselnosti, ktorá ako nespútaná rieka rúca prekážky konvencií, alebo sa o ne rozbiha. Čaro Lorcových hier je znásobené básnickým vyjadrením. Najdivšia zmyselnosť a najdravšia vášeň dostáva podobu najvyššej poézie. Veď len počúvajte najdramatickejší dialóg Krvavej svadby:

Leonardo: Čia ruka k ostrohe mi nohu zviedla?

**Nevesta: Moja ruka, veď je tvoja,
aj keď mocnou túžbou horí
modré vetvy žiliek zlámať,
v tepnách zdušiť príboj krvi,
jak ťa ľúbim! Ale choď už!
Keby som ťa zabiť mohla,
do plachtičky fialovej**

posledný ti vložím pohľad.
Aký nárek vo mne kvíli!
Aká vyháňa v mojej hlave!

Leonardo: Sklené sa mi do jazyka nože vryli!
zabudnúť som márne skúšal,
ani čo by postavili
medzi nás dvoch veľkú hradbu,
Zabudla si? Pravda je to.
Len čo som ťa zočil v dialke,
piesok som si v oči vmietol.
Ako striebrom dopichaná
krv odrazu sčernela mi,
telo vo sne prerastalo
mučivými predstavami.
Nie som ja ver' tomu vina,
zem to všetko žiadala si,
vôňa, ktorú vydychujú
tvoje prsia, tvoje vlasy.

Nevesta: Aký ošial? Nechcem s tebou
vedno žiť jak muž a žena,
ale stokrát denne klesám
láskou k tebe premožená.

„Divadlo je poéziou, ktorá sa dvíha z knihy, poľudštuje sa.
A len čo sa to stane, rozpráva a kričí, plače a privádza do
zúfalstva. Pre divadlo je nevyhnutné, aby osoby na javisku
nosili odev poézie, súčasne však musíme vidieť ich kosti
a krv“.

Dom Bernardy Alby je poslednou Lorcovou hrou. Zároveň je hrou, v ktorej sa najsilnejšie odrážajú spoločensko-politické pomery básnikovej prítomnosti bez toho, že by sa stratilo čokoľvek z poézie jeho predošlých drám. Ba naopak. **Hra je veľkou básnickou metaforou politickej situácie.** Práve ona je dôkazom Lorcovej pokrokovej a politickej angažovanosti. Aj v nej môžeme nájsť pramene, z ktorých čerpal v predošlej tvorbe. Nachádzame tu motívy andalúzskej poézie — kôň, jazdec, olivy, voda, vietor, hviezdy, krv, oheň a jeho ekvivalenty — horúčava, spara, pálava, dusno. Aj hra Dom Bernardy Alby je charakteristická vysokou hudobnosťou reči a výtvarných obrazov. Aj v nej sa objavuje téma lásky, nenávisť, žiarlivosti, pomsty. Téma dieťaťa, svadby, smrti.

Avšak tieto obsahové i formálne prvky sú pevnejšie ako v iných hrách podriadené základnému cieľu, myšlienke hry, v prísnom kompozičnom celku, citlivo a presne gradovanom. V kompozícii hry sa v ešte vyhranenejšej podobe stretávame so syntézou dramatických a uvoľnených scén, tragických i veselých situácií. A práve tento kontrapunkt umocňuje napätie a tragické vyznenie príbehu.

A ešte z jedného dôvodu je hra dramatickejšia, tragickejšia. Všetky motívy života — muž, láska, svadba, dieťa, ešte aj ten vietor, kvety, slnko, voda — sú sprostredkované.

Marianna Pinedová ešte má deti, má lásku, ešte môže vyšávať zástavu pre povstalcov, hoci jej hrozí smrť. V Krvavej svadbe ešte sú muži, je láska aj príroda, milenci môžu utiecť, hoci vedia, čo ich čaká. Plánka ešte má muža, ale nemá dieťa.

No v Dome Bernardy Alby niet mužov, niet detí, vánok ani slnko tam nepreniknú, kvety tam nerastú, ba čo viac, postupne sa ani von z obloka nesmie pozerieť, dokonca ani o živote za múrmi domu hovoriť. Tam, kde Marianna Pinedová, Plánka alebo Krvavá svadba končí, tam sa Dom Bernardy Alby začína. Živorenie, väzenie, smrť zaživa.

A práve v tejto vyhrotenej situácii väzenia nadobúdajú priam politický význam všetky zmienky o normálnom zdravom živote vonku. Práve tým sa všetky poetické texty stávajú dramatickými. Zmienka o neznesiteľnej horúčave vyznie ako protištátny výrok, spoločný spev Lúbstnej piesne sa stáva demonštráciou, ukradnutie obrázku Pepeho privodí výsluch a ďalšie obmedzenia slobôd, po objavení prespankinho dieťaťa vypukne teoretická hystéria a Adelino odovzdanie sa láske sa charakterizuje ako vlastizrada.

Taká je atmosféra tejto hry. Taká bola atmosféra Lorcovho Španielska v posledných dňoch básnikovho života. Aká osudová podobnosť Lorcovej smrti a vyznenia jeho poslednej hry napísanej v tom istom roku! Aká príbuznosť metód situácií, osudov domu Bernardy a Španielska. Alebo Nemecka, Talianska, Rakúska, Japonska. Tyrania a jej znaky — zákazy strán, zákazy slobody, udania, prehliadky, vyšetrovania, vraždy, strach a teror. Ale aj vzbury, protesty, demonštrácie, boj v ilegalite a otvorený boj proti fašizmu.

A nebezpečenstvo fašizmu hrozí znôva.

O útlaku slobodných túžob človeka je táto hra, o potlačaní slobodných prejavov. A o tom, ako je nevyhnutné proti tyránii bojovať — aj za cenu života.

Darina Kárová

SLOVO REŽISÉRA O HRE

Prečo „Dom“?

Prvý dôvod je viacmenej vypočítavý a egoistický. Hra Dom Bernardy Alby je, dalo by sa povedať, bielou vranou v modernej dramatike alebo v dramatike 20. storočia. Prečo? V here sú iba ženy. Teda pre ženy v našom divadle, ktoré silne prežívajú nedostatok zaujímavých ženských postáv v dramatických plánoch. A „Dom“ je pre ne herecké sústo a pre mňa, doteraz ochotníckeho režiséra, nota bene režiséra, ktorý sa po prvý raz pokúša o tragédiu, záruka chuti do roboty a svedomitého prístupu k veci.

Druhý dôvod: mám rád hry krátke, stručné, ktorým rozumem, ku ktorým ako divadelník zahorím na prvé prečítanie. A táto hra takou je! Pomerne dobre sa mi v nej darilo orientovať sa v zmysle divadelnej, vizuálnej a zhruba aj myšlienkovej polohy. Pevne verím, že pomocou herečiek, mne jasný základný vonkajší tvar, naplníme zaujímavou pravdou.

Spomenuté dva dôvody by boli určite veľmi chabým motívom pre šesťtyždňové mordovanie sa deviatich dobrých herečiek s „nerežisérom“. Ale existuje ešte jeden dôvod, pre ktorý sa nám oplatí trápiť sa a priviesť túto tragédiu k premiére. Tento dôvod je zároveň odpoveďou na otázku

O čom bude náš „Dom“?

Strašne by som teraz nechcel byť patetický, lebo chcem hovoriť o vážnych veciach. Pozrite! Zalistoval som si v starých Mladých svetočoch a v troch ročníkoch som našiel niekoľko naozaj krutých, skutočne otriasajúcich reportáží o ľudskom utrpení, ktoré nezapríčinila ani povodeň, ani zemetrasenie, ani oheň, ale ktoré spôsobil človek človeku... Listujme v dejepise od Caligulu až po Nemecko štyridsiatych rokov nášho storočia a znovu sa presvedčíme, že najväčšie trápenie, najväčší ľudský bitúnok je dielom človeka. Od Neróna, Caligulu a Hitlera skočme teraz do súčasného sveta.

Neviem ako koho, ale mňa privádza do zúrivosti ľudské

utrpenie spôsobené tým, kto má moc, tomu, kto je mu podriadený, kto ho z takých či onakých príčin musí poslúchať a je na ňom závislý. Teda jeduže ma zneužívanie moci, diktatúra v najhoršom slova zmysle: rasistická, teroristická, fašistická. Lebo ona urobí z potrebného vzťahu vedúceho a podriadeného vzťah chorý. Z užitočného a správneho morálneho kódexu sa „vďaka“ nej stane systém neludských zákonov, príkazov, obmedzení a vyhrážok; zo zdravej bunky sa stane zhubný nádor, z domu plného mladosti, spevu a túžby — koncentrák. A ľudia, majúci nárok na slobodné konanie, slobodné rozhodovanie o sebe i o spoločnosti v ktorej žijú, stanú sa neslobodnými, manipulovanými, frustrovanými, trpiacimi — stanú sa neluďmi.

A práve preto nie o španielskej dedine v Andalúzii, ale o Chile, o Juhoafrickej republike, o Nicarague, o každej krajine, kde vládla stratí ľudský chápatý rozmer, kde napriek obielenej fasáde proklamácii dá v sebe zvíťaziť — obrazne povedané — diablove nad bohom, o tomto budeme náš Dom Bernardy Alby hrať. O situácii, ktorá v takejto spoločnosti — štáte — rodine — vznikne, o postojoch jednotlivcov k takto znásilneným vzťahom, o skepse i vzbure, ale aj o tragickej samote diktátora, smutne ubohého vo svojej odlúčenosti.

Chceli by sme našim predstavením nie povedať, ale zakričať a varovať pred akýmkoľvek podobným násilím vo svete!

Ako budeme „Dom“ hrať?

Takto: Náš „Dom“ nebude baladickým folklórnym obrázkom zo španielskeho vidieka. Chceme ho chápať ako divadelné podobenstvo. Náš „Dom“ bude uzavretou bunkou, rodinou, štátom... Svet okolo domu je svetom, v ktorom ľudia nekonajú iba dobro, ale aj ohovárajú, podvádzajú, bažia po peniazoch, kameňujú prespanky, ale aj milujú, rodia deti, spievajú, obliekajú sa ako chcú. Najdôležitejšie je, že to dobro i zlo robia slobodne.

Ale v našom dome vládne človek, ktorý pod pojmom dedina — svet okolo, vidí iba nepriateľov, neberie do úvahy časť dediny — sveta, ktorá by ľudsky chápaty prijala otvorené priznanie chudoby i špiny, chýb, túžob i nedostatkov rodiny a vlády.

Vládca — Bernarda si zúží svet len na tých, čo sú proti nej, potlačí v sebe ženskosť a prirodzenosť, povýši hlúpy zvyk osemročného smútku na prísny zákon a vďaka moci nakotrojuje ho i bytostiam, ktoré žijú s ňou. A tak sa z domu stane väzenie, zo zrelej ženy zošnúrovaný diktátor, z farebných šiat smútočné mundúry a zo života peklo. Láska a prirodzené túžby sú tabu, smiech je provokáciou a spev vzburou.

Aby sa nám toto podarilo, máme k dispozícii špecifikum divadla, možnosť hyperboly situačnej, atmosferickej a výtvarnej či hudobné ozvláštnenie, alebo ak chcete — poetizovanie.

Ale hlavné, čo autor s režisérom a dramaturgom majú, je deväť zien-herečiek, ktorých zanietené a „veci odovzdané“ herectvo by malo dať tomuto, podľa F. G. Lorcu „fotografickému dokumentu“ farbu, štavu, pôvab krídla a silu.

FÓRUM o našom predstavení na celoštátnej prehliadke DIVADLO DNEŠKU v Košiciach:

VALÉRIA SOCHOROVSKÁ, redaktorka DILIA, Praha:

Z hry odstránil režisér všetko popisné, resp. to popisné premeňa v akciu. Prosto, všetko je dramatické a divadelné — Lorcov text je rozložený v aktívnom divadelnom dianí. Bed-

nárikovi slúži každá rekvizita — celý javiskový priestor. Pri tom nepoužije nič, čo by nebolo akčné a neodkrývalo ďalšie významové roviny. Dekorácia prechádza v rekvizitu a rekvizita v dekoráciu. Napr. pri scéne s kolískou, ktorá tuším v Lorcovi nie je. Bednárík vystihol moment, ako preladiť rozťažene ženy vrátane Bernardy na s rovnakou intenzitou citiace matky. Až mi prebehli po chrbte zimomriavky. Táto inscenácia je dialektická. A súčasná hudba sa mi tiež veľmi páčila. Je v niekedy v paradoxe, ale ide pod kožu. Pomáha pri vytváraní oblúka: spoločenské prerastá v súkromné a súkromné v spoločenské. Stretli sme sa aj s nevžitým farbným videním. Videla som niekoľko inscenácií Bernardy Alby a všade sa objavovali postavy ako abatiše v čiernom a bielom. Predstavitelky tejto inscenácie sú zahalené do farieb zeme.

Pokiaľ ide o herecké výkony, začala by som Bernardou, ktorá je v prvom rade motivovaná ľudskými pudmi a týmto dáva priechod. Táto Bernarda potrebuje rozkoš, nechce ju ničím suplovať a vo svojej motivácii neváha zneužiť osudy svojich dcér. Tieto sú v charakterokrešbe tak úzko napojené na seba, že vlastne vytvárajú jednotný vnútorný obraz človeka žijúceho v rovnakej situácii. Vynikajúca je Martirio, silnou je aj Adela, ktorá detským výzorom, no o to kontrastnejším vyhraneným konaním, je reprezentantka ohromnej vnútornej vzpierajúcej sa sily.

Poznám Bednárikovú réžiu so súborom v Zelenči a pred predstavením som si zvedavo kládla otázku, ako zvládne prácu v profesionálnom súbore. Urobil to vynikajúco.

KATARINA HRABOVSKÁ, redaktorka Nového slova:

Ak privedla očakávame, zvyčajne sme potom sklamaní — no v prípade Bednárikového Domu Bernardy Alby moje veľké očakávanie pod dojemom mnohých nadšených referátov ukázali sa ešte malými. Predstavenie bolo radosné vzrušivým prevrpením — a to je čo povedať, ak sa už neviem ani dohátať, koľká je to Bernarda z mojich absolvovaných, a to zväčša v stvárnení popredných našich i zahraničných súborov.

Keď sa tak pokúšam pripomenúť si najlepšie inscenácie tejto hry, ktoré som mohla vidieť, povedala by som, že v porovnaní s Bednárikom teraz dodatočne sa mi javia ako veristické opery so skeve vypsávanými sólovými partami — áriami, kým u Bednárika je to čosi ako symfonická opera. A potom ešte: táto hra na javisku bola vždy akoby dohrou, posledným dejstvom dlhej, vlekkej, prítajenej drámy; to skrývané a neprejavované dramatické napokon sa predralo na povrch. U Bednárika zatiaľ nejde len o tú dohru, ide o úplný proces premeny domu v peкло, ktorým preteká život v inferno, kde sa končí ženská nádej na ženské sebauspokojenie, teda v ženskej inferno. Ak chceme všeobecnejšiu formuláciu: ide o proces infernalizácie ľudskej skutočnosti cez znetvorenie pováh spôsobené potlačením, resp. utláčaním ľudskej prírody.

Sú tu zachytené, či teda zobrazené tri stupne vyrovnávania sa s nemožnosťou žiť životom plným podľa prírody: vzbura, reprezentovaná Adelou, pomsta, ktorá má predstaviteľku v Bernarde — čo nie je dožičené jej, nedožičí iným a napokon únik do neskutočna, demencia s ilúziou, ktorú reprezentuje Mária Jozefa. (Tri formy troch generácií — po prvý raz teda vidím pochopenú funkciu všade dosiaľ iba exoticky malebne bláznivej Márie Jozefy.)

Presný výklad hry u Bednárika neznamená podčiarkovanie významov na scéne — šlo o konkrétnosť, o naplnenosť životom. Spomeňme len úvodnú scénu — rozvešané mužské šatstvo, masné žarty slúžiek v momente pohrebu — týmto robustne drsným štýlom sa žilo — vcelku vlastne veselo — kým žil v dome muž a neuzavreli sa v ňom samy ženy. (Bo-

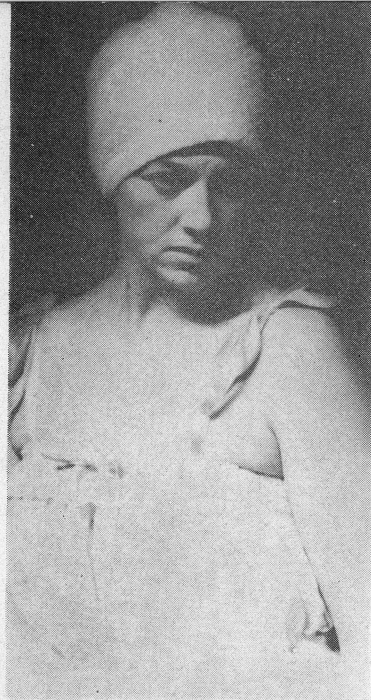
žena Slabejová v role Poncie pripomenie pritom svoju Dojku z Rómea a Júlie — je to presná asociácia, doterajšie základné ladenie domácej atmosféry u Albovcov, bolo iste obdobne dobrodružne obhrublé).

Lenže nechcem tu písať recenziu — tak z prvého dojmu veľkého očarenia inscenáciou, už spomeniem iba toto: koľko funkcií môže prijať u Bednárika jediná rekvizita — nech je to sud s vodou, alebo červená šála, koľko podstatného dovolí vysloviť skratkovite, stručne, zdielne a navyše aj esteticky pôsobivo bez slov. aký je dokonale zdielny v hudbe motív ženských túžob upnutých k jedinému objektu rodu mužského...

Nuž áno, dobré divadlo chce veľkú kultivovanú predstavivosť, dôsledné myslenie a rozvinutý hodnotový systém. Bednárík toto všetko má. Kiež mu to dlho slúži.

Program Divadla Andreja Bagara v Nitre k tragédii F. G. Lorcu DOM BERNARDY ALBY, č. 3 — 1979. (II. pozmenené vydanie — 1980.) Zodpovedný redaktor zasl. um. Viliam Polónyi. Program rediguje Ján Laca. Obálku navrhol Fr. Perger. Fotografie Pavol Dřížhal. Povolené pripisom PK, číslo HS 10778/53. Vytlačili Nitrianske tlačiarne, n. p., Nitra.

Cena Kčs 2,—

Angustias

Magdalena

Amelia

Martirio

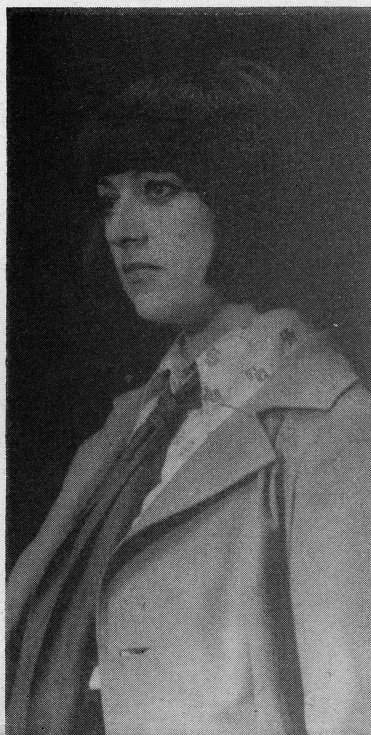
Adela

Slůžka

Na ďalších fotografiách: Poncia — Božena Slabejová, Bernarda Alba — Žofia Martišová, Mária Josefa — Olga Hudecová

Nora Kuželová

Helena Húsková

Zuzana Jezerská

Eva Matejková

Anna Maľová

Adela Gáborová

